

LA VUS DE L'INSÜBRIA

fundaa in del 2004

DE VOT A QUATER

Cara gent, uramai l'è squas dū agn ch'hem inviaa el nost laurà. E prema de vegné fö, de fadiga n'hem fada assee!



Töt i maner, al mument de inviass, serem 'na bela squadreta de giuen pien

de ide i e vöia de dà 'na vus a la nosta tera.

El 2005 el gh'era de vess l'ann de la svolta ma, tuca dél, sem riüssii a vegnee fö a fadiga. Tanci, trop, i s'è tiraa indree e han lassa i alter in de la palta.

Ma l'è anca vera che 'n olter bel ruscet de person l'ha tacaa a culaburraa insem a de nün!

De segür però pödem

dé che la qualità de La Vus l'è cressüda e suratöt che nün, c r a p u n i , gh'hem propi mia intenziun de mulà adess! Dunca sem rivaa a 'na decisiun grama che la dör, ma che l'è anca senza

scerna: sbassà i pagin de La Vus de 8 a 4.

Gh'hii mia de stremess! 'Pena se pudarà, e dipend anca de volter, La Vus de l'Insübria la turnarà cumpagna de adess e forsi anca püsse forta.

Per intanta tirèm innanz. Per la nosta tera e per la nosta gent.

A volt el biss!

Marcel Picamei

PATRI PENIN
LA RUMAGNA

Riflessiun sura la storia, la cultüra e 'l present de la tera rumagnöla insem a Federico Pattuelli
Süta a pag.2



√ Quai hin i cunfin etno-linguistich de la Rumagna e i radis de la sö identità storica de lee?

In tücc i batai identitari, e anca in la "questiun rumagnöla" la buzzada sura i cunfin l'è fess delicada. In tücc i cas adess sem segür che l'è fundada la definiziun etno-

nogeografega che la vegn de la duminaziun che i lungubard han daa ai noster territori quatordes seculi fa: la Rumagna la riva a nord fina ai fiüm Silar e Rèn, a est al Mar Adriatic e a ovest e süd de sbiech la va adree a la linea de l'Apenin che la spartess i fiüm che la va de la surgent del fiüm Silar al sperun de Focara, sota Catolic.

Fundamentalment al di d'incö hin i pruvinc de Ravèna, Furlì-Cesena e Rìmin, Imula e inturavia, la "Rumagna toscana" (Marad, Palazzö..) e el Mun-

Popui del mund



- Rumagna: intervista cunt el Pattuelli
- Veneto: la bataia per fà vif la lengua

Terza



- La posta di letur
- 2006: la se invia la campagna abunament per l'ann nöf

Insübria



- Paroi insübrich
- Giübiana e föch de San Giuan: i fest de la tradiziun

Scienza e fantascienza



- El Jules Verne a cent'agn de la mort
- I stralüsc de Ragg Gama

Temp liber



- Vendrogn: el santüari de la Beata Vergin de Luret
- I usterii de Milan

Rübrich



- I piant a la radis
- Furnel insübrich
- Filusufia: Aristofan
- L'internet

UL MIK
l'è t u r n a a



Huelà gent, passa mia 'n nümer che ve dem mia nöf sura 'na quai furmazion che la suna la sö müsega de lé e la duper a la lengua insübrica per cantà. Incö tuca ai Longobardeath, furmazion turnada a fà föch e fiam despö de 'n quai agn de silenzi. Per chi che i a cugnuss mia tirem gio dü paroi de la biografia del gröp:

süta a pag.4



15-10-05
Manifestaziun per la
lengua veneta

Sumeanz e cument a pag.2



EL JULES VERNE
A 100 DE LA MORT

de l'Angiul Verunes

El 2005 l'è el centesim aniversari de la mort del Jules Verne, geni visiuari e principal anticipatur de la leteradüra de fantascienza.

Un nom, quel del Verne, ch'el suna cumpagn de 'na legenda, un nom ch'hem sentüü quand che serum fiölit, e ch'el regorda aventür straordinari in sit scugnussüü. Verne l'ha scrivüü püssee de vutanta rumanz, ma l'è püssee cugnussüü per i Viagg Straordinari: 'na sfilza de rumanz de aventüra in gir per la Tera e per el spazi fina a la Lùna e indree. Verne l'è minga dumà 'n aütur per fiö, ma in di paes francofun l'è recugnussüü come el püssee grand aütur de leteradüra per la sö manera de lü de scif flüent e in bun frances. A i fiö che gh'aveven de imprend de bun el frances, tücc i maester i ghe cunseaven de legg el Verne.

In Insübria pürtrop i ültim generaziun de fiö l'han minga legiüü tant, cume se faseva presemi fina a poch temp fà. Un quai cumentadur leterari l'ha dii che i rumanz del Verne hin passaa de moda e che el sö pusitivism scientista el se spusa minga

pü cui temp de incö. La leteradüra suratüt "impegnada" e italiana la snöba chel aütur che e la relèga i sö liber de lü a literadüra de fiö.

Föra di pregiüdizi di leteraa italian "impegnaa" (a fà nagot!) e föra anca di ton triunfalistich di leteraa frances, prövum a delineà 'na figüra del Verne filulugicament giüsta analizand i sö amicizi de lü e el sö temp.

Verne l'era om del sö temp de lü, del secul di desdot (it.: XVIII sec.), e l'ha scrivüü i sö rumanz de lü in d'un mument che gh'eren tanci descu-



vert scien-
tifegh, de-
scuvert
che cam-
biaven el
mund e el
stil de vita
de la po-
pulaziun
squas de
un ann
cun l'alter:

l'elettricità, la metropulitana, l'aerostat, i futu-
grafii, i cavi del telegra-
fo in fund a l'Atlantich, i
espluraziun di sit scu-
gnussüü in Africa, Asia
e Amerega i eren i nùit
di quei agn.

La vita l'era dree a müdà per tücc e el giuin Verne ghe videva dree di rivuluziun incredibil de la sucietà del sö temp de lü, cambiament che pudeven mudà el duman. Verne se dumandava cuse che i nùit del sö present de lü, avrien
süta a pag.5

Rumagna, ‘na tera che la vör vess libera

süta de pag.1

tefelter, adess sota la regiun di March, ma a dì la verità propri rumagnö (la versiun de lì de la nosta lengua l'è vüna di püssee rüstegh). La Rumagna la gh'ha di "Pader nobil", del Dante (che tanci volt in la Divina Cumedìa l'ha segnaa el teritorii e i Signurii) al Carlu Cataneo e el Giuan Pascul.

Tanci studius quand stüdièn la storia de la nosta tera, spieghen la sò diversità de lé cunt el riferiment ai temp di bizantin, de l'Esarcaa de Ravena, e pö de la Legaziun pontificia, el Dücaa de Rumagna vursüü del Papa Borgia in del 1500, la retorica risurgimentala del Mazzini e del Garibaldi e del repüblcanesim filuruman, ancamò fess radicaa in di cuscenz.

Me par giüst, invece, sutalineà 'mè la Rumagna l'è stada prima de tüt na tera celtega. I Gal Senuni e Linguni (al nord) han caraterizzaa mentalità e lengua in d'üna manera fess profunda tant che resten ancamò al dì d'incö segn e testimonianz fess impurtant (cunsili de legg el liber de l'Anselmo Calvetti, "Romagna Celtica", Longo Editore Ravenna 1999). Mi pensi che l'è riva a el mument de smentì anca tütta la sturiografia ideologica che la figüra la Rumagna cumpagn de 'n rifügi de "maiaprevert" e de anarchich: l'è propi minga inscì! La partecipaziun di rumagnö ai insurgenz antigiacubin e a la resistensa pontificia cuntra el Garibaldi e i sò soci massun l'è stada semper tegnüda quatada; ma l'è fess impurtant, e in tanci situaziun se pö anca parlà de 'n cuinvulgiment popular (se pö dà un'ugiada sura l'argument ai laurà del ravenaa Francesco Maria Agnoli e del Center Stüdi "Giuseppe Federici" de Rimin). L'è minga de desmentegà, pö, la significativa, anca se l'è dürada poch, appartenensa de la Rumagna a la Repüblica Sere-nissima de Venessia: la simbulugia del leun l'è spantegada sura tüt el teritori (presempi, in di stem de tanci cumün ravenaa e de la stessa pruincia de Ravena), e se cunten anca tanci famillii urigina-

ri del Veneto (i Contarini, i Marangoni, ecc). Per parlà invece de la bandera, uramai tücc i muvi-ment autunumista rumagnö s'hin adeguaa (stra-cament?) a duperà el "gal" ('n olter segn del sub-straa celtich) e de la "caveja", che l'era 'n giògh che tegniva tacaa i besti ai caret, simbul de la no-sta cultüra pupulara paisana fess cugnussüü. La



Rumagna l'è dunca part de la migliur tradiziun mit-teleuropea.

✓ *'Mè la nas l'idea d'un cumitaa per la nascita de la Regiun rumagnöla e qual'hin i desvilüp?*

La nascita l'è natüralment düvüda al desedass del sentiment d'apartenensa. La Lega Nord Romagna e el MAR-Movimento per l'Autonomia della Ro-magna hin nassüü a la fin di agn vutanta e de chel mument lì cerchen de sensibilizà l'upiu püblica sura la buntà de la bataia. I desvilüp pulitich-istitü-ziunal hin adess ligaa a la "devolution" che l'è el diseg de legg de la mudifega de la custituziun al mument in discussiun in parlament. In chela rifur-ma che l'è tra denter 'na norma de passagg che, se l'è apruada, la darà ai rumagnö la pussibilità 'travers un referendum de creà na növa realtà regiunala destacada de l'Emilia. El saria un bel pass innanz che, fra l'alter, el segnaria l'intru-duziun de jure in la Carta Custituziunala de quel principi de autudeterminaziun di popui tanci volt regurdaa de l'ONU.

✓ *Ve se truef in chela Europa ché o na vöref vüna diferenta?*

Mè se pö ben imaginà, i anim di "rumagnulist" hin divers anca perchè puliticament trasversai. Cert, la cumpunent leghista o filoleghista per furtüna l'è adree a crès e dunca, cunt semper a ment la ne-cessità de 'n Europa "a la Massimo Fini", l'è a dì vüna puliticament e militarment, nücleara, autar-chica e macruregiunalista. El ricugnusciment di vari popul europeu e del sò passaa insèma, la difesa di noster tradissiun, di noster diversità de l'imigra-ziun terzumundiala de massa gh'han de vess i punt de partensa inderugabil per tüt i indipendentista.

✓ *L'autunumism e l'identitarism pöden riess a trà in se ma di persun different al post di partii tradi-ziunai?*

Mi credi propri de sì. Al dì d'incö la divisiun utu-centesca fra dritta e manzina l'è destinada a scum-parì miserament in se ma a quei che de 60 agn al dì d'incö han disgregaa i popui europeu. El scenari pulitich el se cuncentrarà semper püssee sura l'scunter "mundialisaziun-lucalism", su la sempite-terna lotta tra quei che vören fass schiscia del Pen-see Unich liberaldemocratic e filuimigraziunista (che in di USA el gh'ha el sò riferiment) e quei che invece defenden la suveranità di popul e l'autunu-mia etno-cultürala. El bipolarism a l'italiana l'è de temp un "mort che'l camina", idest (it.: cioè) l'in-siem de valur che vegnen prima de la scerna di partii. Anca la "pulitega del tumbin" la gh'avarà semper men d'impurtansa, se gh'è minga adree 'na visiun strategica ciara.

✓ *In di mument de rebelot del dì d'incö, l'apar-tenensa identitaria la pö vegh 'na part impurtan-ta?*

Nün gh'hem de rendes cunt che la nosta identità de nün l'è la nosta salvessa. Se nün vörum minga descumparì, anca fisicament, gh'hem de tacass amò ai noster radis e scumbat perchè i pödan sùt a dagh forza al noster desideri de libertà!

Lurenz Bös

Manifestación pal riconosimento de la Lengoa Veneta - 15/10/05

L'Assuciazion Veneto Nostro - Raixe Venete in se ma a alter assuciazion cultürai han tra in pee na manife-staziun fess granda a Venezia sabet 15 de otuber, per di tücc in se ma ch'hin Veneti e che pretenden che la Regiun la recugnusca uficialment la lengua veneta cumpagn de come han faa in Friul, in Piemunt, in Sardegna e in alter sit. La pruposta l'è stada vutada del Cunsei Provincial de Vicenza e de Trevis cunt na magiuranza fess granda e adess l'è lé ferma a la regiun che la gh'ha de apruala. Tücc in se ma gh'hem de dà sustegn ai fredei veneti che scumbaten söl seri par la sò

lengua de lur ma, suratöt, gh'hem de ciapà esempi e im-pegnass cumpagn de come fan lur in la bataia per la vita di noster lengui!

per info:
www.raixevenete.net





LA VUS DI LETUR

L'è semper 'n gran piassè quand che riven cument, stori, cunsili di gent che legen La Vus. Gh'hem de dì che, in di ùltem temp hin staa tanci quei ch'han scrivüü e, pürtrop, sò ch'el nümer che ghé stà mia töt. Per adess püblichem dumà 'na part del material ma, de segür, söl nümer ch'el vegnarà sùtarrem cunt quei ch'hin restaa indree. Per intanta grazie de cör a la Patrizia Zoni e al Roberto Gatti

Viöl e preghier pupular de la Lumelina, del Roberto Gatti.

“Trata tratola”

Trata tratola

La mama la va a scola
al papà al va al bosch
al porta a cà la mica e
l'oss e na rama ad san-
guanin da batagh al cù al
me fiulin.

“Suta al punt
ad Turtuna”

Suta al punt ad turtuna
I pastavan l'erba buna.
Quatar don in tun marcà:
iüna la cüsa, l'altra la taia
l'altra la fà i capè ad paia
l'altra la fà i capè ad fiur
riverisco al siur dutur.
Siur dutur al fa la süpa
La so dona a la maia tütta,
la fai per di i so rasun
e la limpì in cai i calsun
la fai per di i so rispèt
e là limpì incasì il let.

“Droma e riposa”

Tri angial da pe, tri
angial da co
la Madona in mes c'la
disa:
“Droma e riposa”
abiagh pagüra de
ninsüna cosa,
e se ad man ta ta svigi
pü at racumandi al bun
Gesü.

“Dalin dalon”

Dalin dalon
tal là al padron
cal vena in sà
da la gabà
cun l'umbrelin
e fa scapà tuti i
passarin

“Trata burata”

Trata burata
na conca d'insalata
l'insalata bianca
e tüt al mund al canta
canta il gallo risponde
la gallina
la mama Tumasina
la ven a la finestra
cun tre curon in testa,
cun tre curon in man
ciapa la cua dal mè
can.

“Sartirana tera
piana”

Sartirana tera piana
Val e Cos
i hen tücc balos
i poch bun cal gh'è
i hen di spassapulè.

CAMPAGNA ABUNAMENT 2006

El noster giornal l'è la Vus de la nosta Tera.
Per fà vif La Vus gh'hem de vegh el voster sustegn!

- ◆ ABUNAMENT N°1: 4 nümer de La Vus a l'ann, 10 euro
- ◆ ABUNAMENT N°2: 4 nümer de La Vus + 1 CD de catà fö, 20 euro
- ◆ ABUNAMENT N°3: 4 nümer de La Vus + 1 CD del Magni + 1 CD di Fba, 30 euro
- ◆ ABUNAMENT N°4: 4 nümer de La Vus + 1 dispensa “L'Insübrich senza fadiga”+ 1 CD del Magni + 1 CD di Fba, 40 euro

Per fà l'abunament o per fà 'na dunaziun
l'è assee met gio i dané sura el cunt curent postal n°
59989681

Intestaa a “Assuciazion La Vus de l'Insübria” - caüsal: “abunament giornal 2006”

Per info: vusinsubria@libero.it ; 339-6855147

A l'öcc: i abonament n° 2,3,4 i saran faa
fina a esaüriment di CD dispunibil.

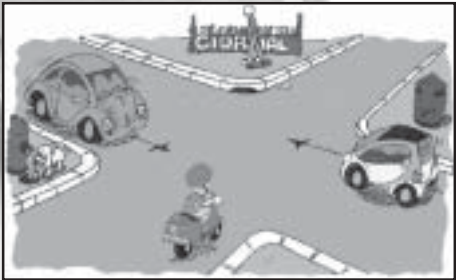


“Alter” l'ùltem laurà di Fba! Ga-
leazz, Ol pal, Casciada luntan...
canzun impurtant in de 'n CD
ch'el parla de la nosta tera.



“Scigula” el laurà del Magni,
turututela brianzöö, l'è 'n lau-
rà fin e rüstegh insema... ch'el
gh'ha el saur de la Brianza.

Paroi Insübrich: la zità



Incrocio • carubi



Vicolo • strenciröra



acciotolato, selciato
rizzada, risciolada



Piazza • pasquee
Piazzetta • pasquiröö



Via • cuntrada
corso, viale • cursia
Es.: via orefici • cuntrada di
ureves ;
abita in via orefici • El stà de
cà in di ureves

- ✓ Chiedere informazioni • Ciamà di cunt
- ✓ i dintorni , l'hinterland (sost.) • la raia
Es: nell'hinterland ,dell'hinterland mila-
nese •in la raia de Milan
- ✓ intorno , attorno (avv.) • inturnavìa
Es:guardatevi intorno • vardéss inturna-
vìa
- ✓ intorno a (loc. prep.) • inturna de
- ✓ circostante (agg.) • ch'el sta inturna qui
dentro • denter de chì ; là dentro • denter de
là

Es.: non sei ancora entrato!/?
te see gnamò denter!/?

bastioni • balüard ;
negozi • butegh ;
mura delle città • bastiun
piccola porta • püsterla ;
fuori porta • föra del dazzi
palazzo comunale • bruèt,
arengari
canale navigabile • navìli;
alzaia • anzana ;
ponte • punt
semaforo • semafur ;
illuminazione • el lüminari;
cattedrale • dom





La Giübiana: la sempiterna lotta tra bé e mà

Amò adess, in Insübria e specialmént in Brianza, ‘dree a la fin de Genar (o Genee) se üsa festegià la Giübiana.

✓ *Ma ce’la la “Zöbia”?*

Prem de töt gh’è de ciamass de due el vé el sò nóm. Per tanci stori ch “giübiana” in del brianzö andeghé el vureva dé “spirèt, fantasma” ma la parola la pö vess metüda arent anca al milanés “giöbia”, giuedé che a vurè stà ai tradiziun pupular l’eva la nòcc di stréi. In ültém, anca se la spiegaziun la par trada per i cavei, gh’en certi scritur ch’ i lighen “giübiana” al pianéta Giove o a la déa Giunone.

✓ *Quand l’ è nassüda la fèsta de la Giübiana?*

Per pudè respund a sta ciamada gh’ em de turnà indree in del temp quand che l’ Europa intrega, dunca anca l’ Insübria l’eva pupulada di Celti: di so quater fest principài (Samonios, Imbolc, Beltain, Lunasad), chela de Imbolc la burlava giò, giüsto cünt, a la fin de Genee, principi de Fevree, finchè che cunt el Cristianésim l’ è diventada la Candelòra.

A Imbolc i Celti impizzaven di föch menabun per scascigà el fosch de l’ invern e salüda la primavera, perché el bestiam el razzes gio a la buna de Diu e per vech un raccolt gras.

Sö sti falò i se brüsaven i spiret margnach in furma de pigot per fai scapà; sichè la giübiana la pö nà a brazzèt ai alter figür brüsaa a la Candelòra e che a sta manera i paesan i se daven d’inténd



de cascìà via insem al frècc per dervech i port a la bèla stagiùn.

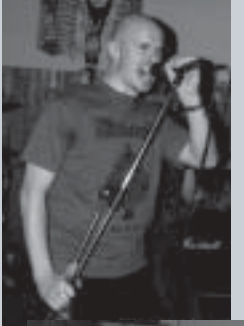
In principi, l’ültém giüedé de Genee i regiure i se regundeven scià per festegià la fin di sumenari; pö cul témp la giübiana l’è diventada ‘na stria. In chél dé lé i tusan i giraven per el paes cunt ‘na göba finta e ‘na tola che picaven cunt el bastun; i bagai i spregaven adree per i cuntrad di tol vöi intant ch’i cüntaven sö di turututel per luntanà el malöcc. In certi sit la Giübiana l’ eva cumpagnada del sò óm: el “Gianee” e a pas de danza i naven in töcc i cassen a cantà i turututel e a picà giò per tera cunt ‘na bacheta. ‘Na vólta dentèr indela stalla i sfiuraven el plafun cunt la bacheta per benedé i galet che vanzaven gio. Per premi i ghe vuiaven in del capel del Gianee un cügian de risot prepaara de la dona püssee vègia de la cà (la regiùra). A la sira la Giübiana e el Gianee i vegniven brüsaa in del pasquee a la vusada de “Fö el Genee, fö el Genee” e a segunda de la fiamada el se strulegava el duman. A la fin de la fera i naven töcc a met i gàmb sot al taul per mangé risot e lüganega: piat insübrich cunt el ris menabun e la carna de purscel simbul de abundanza.

✓ *Ma indel sò có, i nòst vècc ‘me la vedeven la Giübiana?*

La Giübiana l’è ‘na stria de dvera: vegia, brüta e cativa, vólta ‘mè ‘na cà e di gamb lungh cun sö ‘n para de scalfarot ross. In di stori per i fiö la purtava via i bagai e i a mangeva o la giügava a cart cui mort. Iscee la pö vess cunsiderada la magia (maglia, anel de la cadena) che la liga el mund de scià e el mund de là e la rapresenta la sempiterna lotta tra bé e mà.

Bress Malighet

“i longobardeath hin nassüü in del setember del 1993. Despö végh s’cepaa i bal e la scinivèla (it.: cervello) a ‘n poo de gent la sfiga l’ha vurüü che ul gröp la mucava lì da fa casot. In dal giüggn dal 1994, vün l’è nà de li, l’alter l’è nà de la e mi sun restaa da parmi’ !! (ul mik) Adess però sem turnaa a fà frecass e a regurdass che la pulenta e ul vin ross a fan ben ai oss!!!!”



- KI L'E' DUR
1. pediluvi (intro)

2. lader

3. fossa

4. l'ass de picch (ace of spades - motorhead)

5. necrorapina

6. piasee de maza' (pleasure to kill - kreator)

7. a voeri vess un quai vun (i wanna be somebody - w.a.s.p.)

8. intro / lader (live)

9. fossa (live)

10. l'ass de picch (live)

Per infurmaziun

✓ *Per quistiun vari e rügaa de bal al gröp:*
longobardeath@angermusic.it

✓ *Aministraziun e cuncert:*
info@angermusic.it

✓ *Adress:*
LONGOBARDEATH C/O ANGER MUSIC
Via Del Longino, 23 - 21011 Casorate S. (VA)

www.longobardeath.it

I föch de San Giuan pizzaa per el dé püssee lüngh de l’ann



El 21 de Giögn, sulstizzi d’istaa, l’è el dé püssee lungh de l’ ann, cunt el sù in del puntu püssee volt del ciel. I dé de sulstizzi (istaa e invern) i even cunsideraa sacher di popui precristian e ancamò al dé d’incö per la gesa catolega al 24 de Giögn la se regorda la vegnüda al mund del San Giuan Batista.

In di dé de sulstizzi gh’hen i fest püssee pupular de l’ Ucident; l’istaa l’è la part ciara de l’ann che per i andeghé la ligava diretament spiret e corp.

A Ruma, presemi, i dü sulstizzi i even dedicaa al Giano bifrunt, prutetur di üs e di andèt. Dunca l’è mia ‘na cuincidensa se trövem i dü San Giuan vün al sulstizzi d’istaa (el Batista) e chel olter al sulstizi d’inverna (el ‘Vangelista).

In di temp indree ai sulstizzi i ghe diseven “port”: porta di dei a chel invern e di omen a chel d’istaa.

“Sulstizzi” el vör dé sù fermu, perché in de chel mument le gnà che l’ se svólza gnà che ‘l se sbassa respet a l’equatur celest, che l’ saress pö la pruieziun de chel terester in del ciel a furma de mes cerc e che ‘l segna la strada del sù. A mesdé sunà del sulstizzi i umbrie i sparissen del töt.

Ai equinossi (primavera e üton) gh’en duses ur de ciar e duses de fusch; in di alter dé el sù el ghe va adree a l’ equatur celest e le fa ‘na strada püssee lunga d’istà e püssee cürta d’inverna.

La nocc de San Giuan, specialment in Val Camunega, se üsa ‘pizzà di muntunscei de resina in s’cema ai culen per pö nà a vardai de luntan. Sti föch menabun i süten i vegg tradiziun de l’Europa intrega; in Galia i falò i even faa in unur de Belenos.

Per tanci istorech la vegia devuziun del sù l’è cambiada cul temp in de la festa de San Giuan (la cunfermaress el fat che a Ruma el 24 de Giögn l’ eva ciamaa “solstitium”). Se i radis hin insci cascìaa gh’hem mia de des-

mentegas che per i sucetà agricul el dipend del sù l’eva quistiun de vita o de mort. Sichè in diversi sit el sentiment l’è amò fort: presemi, in sö l’ Apenin mudenes la gh’è ‘na tradiziun – che vergün el vuraress seltega e vergün d’olter preseltega adritüra – de fà pirlà di röd de lègn infugaa e incurunaa de fiur (“ruzzole”).

L’ istèss le sùcéd in Friül ‘due la funziun l’ è dedicata al patrono lucal (prima de trà la “cìdule” el se vusa el nom del Sant). Sti röd faa sö dént in de la paia e brüsaa i se tröven un pö depertöt in Europa: hin ligaa ai falò menabun e hin el simbul del sù in viagg.

Anca se i devuziun de campagna hin semper staa demunizzaa (amò adess le se dis che la nocc de San Giuan i strei i fan i sò striuzzat) tanci facc de la vegia festa pagana hin amò vif e i gh’han el sò bel: föch, bai, giöch, rusciat de gent arent al falò senza desmentegà la danza inturna ai curnun magich. In de la nocc de san Giuan i sùceden di miracui...

In campagna, arent a surgént e fiöm, el se strulegava el duman, se cataven i erb al massim del pudè, che pö i cumar benediseven e i se tacaven sö in cà per töt l’ ann o i se duperaven per i decot striaa.

In ültém l’üsanza de vultas denter in del sguazz di prà per fa passà i dudur.



✓ *Sarem sö cui piant de San Giuan: betonega (arnica), erba legn o Brianz (artemisia), brügh (erica), crusèl róss (ribes rosso), erba de San Giuan o barbèna (verbena) cugnussüda chesta in Bretagna cumè erba de la crùs che la te via töcc i mai o de la vista dupia perché el sò decot el fa ciapà la bandula.*

Noti:
per andeghé mé intendi : “antichi” anca se l’ saress “antiquati”
per bandùla mé intendi : “allucinazioni, miraggi”

Bress Malighet

JULES VERNE

sûta de pag.1

pudüü inflüi in sül duman, e inscì el scriveva per dà sustanza a i sò ideï de lü. De dree a i rumanz del Verne gh'è 'n grand laurà per cumprend la realtà del sò temp de lü e per capì i nöf tendenz del duman.

Verne el gh'aveva amis literaa cumpagn del Dumas e del Hugo, ma anca scienziaa, esploradur, pulitegh cumpagn di tri fredei Arago, e gent che se dedicava a i nöf tenich artistegh cumpagn del Nadar, piunier de la futugrafia francesa e eurupea. Verne el frequentava anca geografi e piunier del sguirà (it.: *volare*). In del sò temp de lü pochi cugnusseven la geugrafia cumpagn de lü, tant ch'el Verne l'ha püblicaa anca un atlant de geugrafia de la Francia e di sò Culoni. Verne l'era amis de la sucietà del sguirà travers mezz püssee pesant de l'aria e l'ha scrivüü anca di rumanz che püblicizzaven chi ideï chì cumpagn del “Robur, el Cunquistadur” di ciel. Verne l'era curnurnaa de gent che l'era pratega di materi scientifegh, geugrafegh e tenulogech tant ch'el s'è apassiucaa anca lü. El se fermava minga dumà a la descriziun di viagg aventurus cunt i mezz de l'epuca cumpagn di rumanz “Cinqu setiman in Balun” o el “Gir del Mund in 80 Di”, ma el vardava anca innanz. In “Vint mila legh suta el Mar” e in “Robur el Conquistadur”, Verne el se dumanda anca di rob impegnaa de bun: el duperà i nöf tecnulugii l'è dumà 'n ben o el



pö purtà anca a aziun teroristegh cumpagn del Nemo che fundava i naf, o cumpagn del Robr ch'el diseva ciar che la gent del sò temp de lü l'era nunanmò prunta a vegh un mezz püssee pesant de l'aria per sguirà, se de nò el pudeva duperàl per la guera. Quistiun e respost impegnaa in sül desvelüp tenulogech e sucial del 1800. Dunca se a l'inizi de la sò cariera de scritur, la scienza e la tenulugia i eren vist dumà cumpagn di rob che menaven ben a l'umanità, pö la critega suciala l'è vegnüda föra semper püssee. In “Paris in del XX secul”, rumanz descuvert de 'n neüü del Verne in del 1994 in fund a 'n cassun vecc mai dervii, Verne el scrif de cumè che sarà per lü Paris in del duman. La scienza e la tecnulugia la farann de padrun: ghe saran di aerumobil che sguäteran in de l'aria e di autumobil che se möveran a gas, ghe sarà la posta pneümatega per scambiass messagg cumpagn de l'Internet de incö e tanci nöf invenziun che müderan de bun in mei la vita de tücc e ghe sarà pü pussibilità de stüdià literadüra, müsega e art. El prutagunista del rumanz: Michel, l'è vün ch'el ghe pias la literadüra e l'è tö in gir e ignuraa di omen del XX secul. La fin del rumanz l'è grama, tant che el sò amis de lü, l'edi-



tur l'Hetzel, el scunseia de püblicàl e de metel via per almen vint agn. Pürtrop Verne l'è mort prema e el rumanz l'era naa perdüü. L'Hetzel, secund tanci cumentadur, giamò in di prim rumanz püblicaa, ghe sbassava i ton pulitegh e de critega suciala, ghe cunseiaa un final bun al post de vün gram e ghe faseva cascìa dent in di sò rumanz de lü 'n zic de irunia (it.: *un poco di*) per fai minga diventà trop tosegh (it.: *pesanti*). De fat l'Hetzel, se i cumentadur i cana mia (it.: *non sbagliano*) , el gh'ha avüü un post fess impurtant in del sücess di rumanz del Verne. L'è 'n fat che despö de la mort de l'Hetzel i rumanz del Verne hin diventaa püssee scür (it.: *pessimistici*) e la critega suciala l'è cressüda, ma forsi l'è duvüü dumà a i dispiasé de la vita. Propi in chi agn li un sò neüü de lü el ghe spara in de 'na gamma, tant ch'el Verne el restarà strüpi (it.: *storpio*) per tüt el rest de la sò vita de lü. Prima de chel incident ché e de la mort de l'Hetzel inveti, la vita del Verne l'era 'n sücess: adritüra l'ha 'vüü l'ucasiun de crumpass 'na barca e 'na in gir per la Scozia, l'Irlanda e el Mediterani cun la sò miee e i sò amis de lü. La grandezza del Verne l'è però föra discüssiun e i sò rumanz de lü han passiucaa e furmaa tücc quei che i han leggiüü. 'Na volta el Verne l'ha dii giüsta che el sò fin de lü l'era quel de “descrif la tera, e minga dumà la tera, ma anca l'ünivers”, giamò che lü l'ha purtaa i sò letur de lü anca luntan de la Tera. Verne el gh'è rüssii ben e l'ha anca impiantaa (it.: *arricchire*) el mund cun ideï straordinari.

Angiul Verunes

I STRALÜSC DI RAGG GAMA

Quand che de nocc se varda el ciel, el par quiet e pacifegh. Par iscee, ma dumà a 'na prima ugiada in di lünghezz d'unda de l'otich. Se però se varda a lünghezz d'unda püssee curt, ch'el vör dì nà a vidè fenomen a energia volta, alura se capess ch'el spazi l'è tüt via che quiet. Quand l'energia l'è volta se veden get de partisei cascìaa fö a velocità relativistega (fess volta, squas a la velocità de la lüs), che interagend cun el mezz inter-stelar (pulvra e alter partisei), cascien fö ragg X e ragg Gama. I ragg Gama, tant per dà un'idea de l'uridin de grandezza de energia in bal, vegnen cascìaa fö quand che gh'hin i s'ciop di bumb nüclear. In de l'Ünivers s'ciop che cascien fö ragg Gama hin nurmai. In particular gh'è 'n fenomen ch'el tegn viva l'atenziun di astronom perchè stüdiàl e vardagh adoss l'è fess impetaa: i GRB (Gamma Ray Burst = stralüsc cascìaa fö de bot e fess grand di Ragg Gama). I Ragg Gama fortünatament hin schermmaa de la nosta atmusfera e nissün riess a rivà a la süperfis: senza atmusfera la vita in sù la tera la saria mai vegnüda sù. Per vardagh adoss ai Ragg Gama se gh'ha alura de nà in del spazi travers i sund. I espulsiun de Ragg Gama hin staa descuvert per la prima volta in di agn '60 del secul passaa di sund spia american VELA che gh'aveven de muniturà ch'el Trataa ch'el diseva de fà minga test nüclear el fùdess rispetaa. Dumà in del 1973, quand che i scienziaa militar hin staa segür che i s'ciop di Ragg Gama vegniven del spazi e che i eren minga de l'URSS, han avüü el permess per trà in gir la növa in del mund scientifegh. I sund di chi agn l'è pudeven minga determinà precisament de in duve che i stralüsc gama saltaven föra e inscì se pudeva minga capì qual'è che l'era el fenomen che i generava. Dumà in del 1990 la sunda Compton la gh'ha avüü la pussibilità de stabili che i GRB süceden de per tüt in del ciel e minga dumà in de la nosta galassia. L'è staa un pass fess impurtant perchè la magiuranza di astronom la pensava che i energii cuinvolt in di GRB fùdesen de diversi urdin de grandezza inferiur rispet a quant che l'ha descovrii la Compton. Per vess spantegaa in tüt el ciel vör dì che i GRB hin minga arent (relativament arent: la nostra galassia la gh'ha 'n ragg de 15 mila parsec = 48900 agn lüs = 463 miliun de miliard de Km, ch'el vör dì 463 cunt tacaa adree 15 zeri), ma hin luntan a distanz cusmulogech (invece de 'na quai desina de migliaia de parsec se parla de vess luntan anca 'n quai miliard de parsec). Se iputizza che i energii di GRB pöden vess desliberaa dumà in di espulsiun di stel gigant a la fin de la sò vita de lur: i ipernöv che generen i büs negher, o ben (it.: *oppure*) in del cioch (it.: *urto*) tra dò stel de neütron o 'n quai alter fenomen fess stran. Se cumprend nunanmò ben quai hin i fenomen cuinvolt. L'ünivers l'è talment grand e cun inscì tanci stel che anca poch fenomen balengh (it.: *strani, anomalie*) gh'han 'na prubabilità minga bassa de süced, e defat de la Tera vedum squas tücc i d'è 'n s'ciop de Ragg Gama. Chi



espulsiun ch'è hin inscì tant energetich (e dunca lüminus in di Ragg Gama) che i vedum anca se hin luntan al cunfin de l'ünivers che pödem vidè. 'N s'ciop de Ragg Gama de per lü el deslibera un'energia inscì granda ch'el noster suu el puderà mai fan tanta in tüt la sò vita de lü (10 miliard de agn). I GRB gh'han un alter difet per chi gh'ha de vardai: düren poch segund o al massim un quai minüt e nüm fina a la fin di agn '90 serum bun de vidè dumà el mument de pich de energia di GRB. El ciel l'è grand e 'na sunda de per lee la gh'ha difficoltà a fà passà tüt el ciel per tüt el temp necessari e a girass de pressa per vidè el stralüsc Gama prima ch'el scumpariss. L'è fess impurtant stüdià l'uget che l'ha cascìaa fö el stralüsc Gama, se de nò puderissum minga capì el prucess fisegh che ghe stà de dree. Dumà in del 1997 la sunda italian-olandesa BeppoSAX l'ha vedüü diretament per la prima volta che i GRB hin uriginaa di galassi fess luntan a distanz cusmulogech. L'è stada 'na descuverta sensaziunala. BeppoSAX per la prima volta muntava 'n telescopi a Ragg X per stüdià l'afterglow de l'espulsiun Gama. L'afterglow l'è la radiaziun a minur energia (in urdin: Ragg X, UltraViolet, Otich, Infra-Russ, Radiu) che la vegn cascìada fö despö del prim pich Gama a energia volta. L'impurtant l'era catà fö precisament el punt in del ciel duve che sücedeva el GRB. Despö el prim pich Gama inizial (difìcil de catà fö precisament in mezz a 'n frach de alter stel), l'energia del fenomen la se sbassa e se pö stüdià anca de la süperfis de la Tera travers i telescopi e i anten radio. Gh'è anmò tant de fà per stüdià i GRB perchè se cugnuss nunanmò la distanza giüsta e se cumprend minga perchè gh'hin stralüsc Gama che düren men de 2 segund e alter che düren püssee de'n minüt. Se'l prucess fisegh che ghe stà dree l'è istess, alura la dürada del fenomen la gh'ha de vess istessa. Forsi i prucess hin diferent e pö vess che i GRB che düren poch hin generaa di cioch de dü stel a neütron e inveti i GRB che düren püssee pöden vess generaa di espulsiun di hipernöv. A la fin del 2004 l'è stada inviada in del spazi la sunda italian-americana-inglesa Swift che l'è buna de puntà in autumategh i GRB anca des secund despö el prim pich energetich (la BeppoSAX ghe meteava anca 'na quai ura de temp), inscì sarà pussibil descuvri centenara de afterglow de GRB (minga dumà 'na desina scarsa cumpagn del d'è de incö) e sarà pussibil determinà cun precisiun l'urigin di stralüsc Gama, classifegà i fenomen che i a fan vegné al mund, cercà nöf tipi de GRB, determinà cume che se desvilüpa el s'ciop in di mument 'pena despö de l'emissiun Gama iniziale e desquatà olter mister che per adess sem gnanca bun de insugnass. La sunda l'è giamò operativa e l'ha giamò descuvert un frach de ròb nöf. Per legg vergot in lengua inglesa se pö dà 'ugiada al sit : <http://swift.gsfc.nasa.gov>.

Angiul Verunes

VENDROGN: EL SANTÜARI DE LA BEATA VERGIN DE LURET

In del 1630 Vendrogn l'è staa salvaa per miracul de la pest “manzuniana” e, in ringraziament, l'è staa traa in pee el santüari de la Beata Vergin de Luret, ciamà di Vendrugnes “*La Madunina*”. L'edifizi l'è staa faa sù sura ‘n spuntun, ciamaa “lo zuc-co” ch'el varda la val de induè che se vet ul lagh e ul munt Rosa.

Prema, in del'istess sit, gh'era ‘na geseta vutiva dedicata a la Madona.

L'è facil che chel sit ché l'era duperaa per la sosta di viaggiadur, vest che l'è metüü a metà de la via che de Belan la ve sù fina a Piazz de Casarg e despö a Promane.

In del 1576, intratanta che gh'era l'epidemia de pest numinada “del San Carlu” fess tanci i hen staa i contagiaa e i mort i hen staa suteraa propri sul Zücch arent a la capela de la Madona.

L'è staa iscè che quand apena 53 agn despö l'è



Luret.

Ul 30 de Magg del 1630 ul cüraa de la Mugiasca Don Giuan Maria Andreani, el dava la benediziun a la prema preia del Santüari e la menava in prucesiun sul sit de la custruziun de la gesa.

Ul roget de la fundazion de la gesa l'è staa faa gio del nutar Giuan Giacum Vitali di Francesco.

La strütüra de la gesa

La gesa la presenta ‘na pianta a crus latina, cunt dumà 'n'aula, ‘n presbiteri e ‘n abside retangular e l'è sarada da ‘na volta a bot.



De föra la se presenta in maniera modesta: nela faciada retangulara cunt preie a vista se derf dumà 'n purtal cunt l'architraf e stipet in serizi.

In del timpan gh'è ‘na lapide cunt scrivüü sura: “*Virgini sponso ac parentibus dicatum*”.

Un olter ingress a la gesa l'è el purtal ch'el se derf in del fianch setentriunal de la navada. Süra

el purtal l'è mürada un oltra lapide cunt soo scrivüü: “*La Mugiasca salvata/dalle devastazioni militari/dal 24 al 29 VI 1944/riconoscente a Maria Vergine/pose*”.

In de la part a volt de la faciada arent (*it.*: *vicino*) al rusun se derven tre finester e in part al purtal dò panchet de preia curen fina ai angul esterni.

Sül sagraa gh'è ‘na culona de granii che la finess cunt ‘na crus de fer batüü per regurdà i mort de la “pest del San Carlo” del 1576.

Sura el fianch setentriunal de la gesa gh'è ul campanin a bas quadra curunada de ‘na scima conica pugiada sura 'n tanbür circular.

In scima a la cuspid i hen quater pinacul piramidai.

Ul cuncert de cinch campan in Sol magiur l'è staa instalaa in del 1924, cumè segn de ringraziament per i omen ch'eren turnaa a cà de la prema guera mundiala e l'ha sustitüü ul vecc campanin cunt tre campan.

Sura i campan gh'hin di iscriziun. Sura la terza campana gh'è scrivüü “*Beata Virgo Lauretana, ab omni hoste Tu nos difende*” e “*Il popolo della Muggiasca a Maria Vergine in riconoscenza della Vittoria che fece più grande l'Italia*”, menter sù la quinta i hen elencaa i nom di mort in guera e gh'è la fras “*Beati mortui qui in Domino moriuntur*”.



La gesa de denter

Gh'è dumà ‘na navata, fess lüminusa, tüta quata-da de volt a bot decuraa, in di prem agn del ‘900, cunt i afresch che cunten sù ul miracul de la Madona de la Nef e de la fundaziun de la basilica de Santa Maria Magiur a Ruma.

I decuraziun a stüch hin uriginai del ‘600.

Bela l'è anca la traf de l'arch triunfal cunt ul crucefess, del XVII sec. Ai paret de la navada i hen tacaa gio ‘na tela cunt la “*Madona del Lacc, San Giüsepe e prevert Ambrogio Vitali*”, a dritta, e ‘n oli cunt “*San Giuan Bosco e l Culegg de Vendrogn*”, a manzina.

Bei i hen i pal di capei del transet, cunt soo pitüraa la “*Sacra Famiglia e Maria Bambina tra Sant'An-*

na e San Gioacchino”.

Semper in del transet gh'è la tela cunt “*San Gero-lamo*” e cunt la “*Madonna Assunta*”.

Ne la capela meridiunala del transet l'è custudida ‘na statua de legn de la Vergine Lauretana, copia de l'original conservaa a Luret, intarsiaa propri per el Santüari de Vendrogn in Val Gardena.

L'altar magiur l'è ‘n opera del XVIIsec in marmu russ de Veruna cunt insert de marmu negher de Varena e giald de Siena.

In banda a l'altar gh'hin di curnis a stüch che giren inturna nicchie cunt i reliquie di sant, quataa de panei duraa e decuraa de fin.

In de la lüneta absidala, invece, l'è afrescaa ul miracul del trasport de la cà de la Madona a Luret. La tradiziun la vör che i sien staa dü angel a purtà la cà de Nazareth a Luret, ma el Giüsepe Santarelli l'ha prupost l'ipotesi che la zità de la Madona la sia rüada a Luret del mar, purtada preia a preia de ‘na fameia de navigatur numinada “Angeli”.

Irena Anghileri

L'üga, el vin e i usterii a Milan

Se scumincia in del trent a parlà di vign che gh'eren in porta Magenta, in del Quadronn, in san Celso e in del Vivaio, e l'è propri el Bonvesin de la Riva, pueta passiunaa de maià e bef, ch'el cunta sù in de la “Cronica” che gh'eren alura püsee de ses cent mila caret de vin (anca s'el diseva minga quanti brentin gh'a na stava sù); la roba püssee bela a l'è che in de che l'epuca lì, a Milàn gh'eren minga püssee de set cent mila abitant: se diseva che tücc i famigli gh'even ‘na vigna! Anca al Leonardo da Vinci, el Ludovico Moro gh'eva regalaa un toch de tera föra Porta Ver-celina, in duè se cultivava l'üga, cun grand piase di sò discepoli,

cume el Cesare da Sesto.

Tücc i ter di cà di nobil e di sciuri, cultivaa a vigna, faseven l'üga e lur la vendevan inscì sübet. Par che riessiven a

fa sù ‘n vin ch'el büscia-va e che l' e r a cumpagn de quel che faseven in sül lagh de

Com; anca l'arcivescuv el gh'eva la sò vigna de lü, e el sò vin el piase-va minga mal.

Un bel dì, in del mila e sescent, el Filip de Spagna el pruibiss tücc i cultivaziun de üga, per pudè fa dumà lü el vin: ma i milanès van in-



nanz istess a fà sù vin a cà fin al 1866, ann de la filossera. El malan l'era stada purtaa de l'America propri de ‘n neguziant de vin. La fillossera l'è stada la caüsa de la

mort de tücc i vign che gh'eren a Milan. L'è sparii inscì quel che el P o r t a ciamava

“*el vin nostran*”, de trincà col cör largh.

L'è 'n tal ch'el se ciamava Zezzus, che in del '30, l'ha scrivüü: “*Per capì cume eren i trani a Milàn, l'è assee legg l promessi sposi, in duè ch'el Don Lisander el cunta de l'Usteria de la*

Lüna, che la par tal a quei che gh'hin ancamò adess in via Brolo o in del pasquee de la Rosa, in due che gh'era 'n sit ciamaa “Scottum” che ghe dava de bef a tücc i carettee, o a quel che gh'è de la strinciröra de Santa Caterina in part a San Nasar....fin a des agn fa (in di agn '20 N.d.r.), a gh'era in cuntrada cumacina 'n usteria cunt i stal in part, e la gh'eva tücc i cavalant che vigniven dent e truaven i bicer de la staffa bei che impienii e gh'even dumà de bef, pagà cinq ghei, ciapà sù e nà...”.

Par che al Porta la ghe piase la Cassina di Pømm, e el Goldoni, quand che l'era a Milàn in feri, el diseva che “*a Milan se fa minga quater pass o quater ciacer*



sensa parlà de pacià e bef.” Despö, se regorda che gh'è staa on frances famus, el Stendhal, che ghe piaseva pacià e bef a Milan, a la Nus, a Porta Cica. El Loi (e chì sem ai noster dì), el cuntava sù d'un usteria a Lambraa, che la te dava un bel bucerot de barbera cunt dent un cicinin de mandüria (on vin ch'el vé de la Puglia).

Insuma, de üga, vin e usterii de Milàn, n'han

parlaa assee: ghe ne staa, e al dì d'incö na resta fess poch; i ütem, propri quei del Tessa e del Loi, i han traa giò in-sema a la Vedra e al Bottonuto, i ütem riun pupular che gh'eren arent al pasquee del Dom, ch'eren anca i sit in due ghe n'era püssee. Anca el vin, podum dì, che l'ha pagaa el so prezzi a la modernità.

Andrea “Nabor” Pereghèt

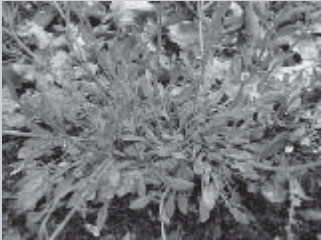


I piant ...a la radis

Erba cüca - Rumex acetosa L.

L' è n' erba perpetüa cunt 'na radisuna che in primavera la cascia föra 'na canèta büsa, drissa e squas senza ram che la pö rüà al metèr de altezza.

I föi hin de dü qualità: chi al pè i furmèn na ru-seta e hin fà a perteghèta cunt ün picai lungh. Chi de la canèta i la brascèn sò e hin senza picai. I fiur, mas'c e femèn, hin a brasciö sò na löva slanciada; i gh' an i tépali, a metà strada tra sépali e pétali, culuraa de russézz.



El fröt l'è na balina quadata de tépali, culur de la rügen.

L' erba cüca la crèss del màr a la montagna in di prà, in di càmp, 'dree ai laval e ndi busch rar.

La se duperà tûta la part a l' aria de la pianta che la se cata quand che la invia a fiuré (in masc, giògn) e la va taiada 'n quai ghèl püssee a vólt del culèt. I canèt i se lighèn sò a fassèt e i se lassen secà a l'aria; pö despö i se taien giò a tuchèi de 5 o 10 ghei e i se meten via in di scartuzzei.

L' erba cüca la fa nà a pissà, la renfresca, la fà passà infiamaziun e fevèr. La cuntègn usalà (it.: ossalati) e antrachinun.

In di temp indree l'erba cüca la se duperava cuntra el scurböt duvüü a la mancansa de vitamina C. Incö la se duperà perché la vûta a fa nà a pissà e de còrp. I gargarismi del sò decòt de lé i scascighen l'infiamaziun de la buca. I föi fresch i se fa giò insemi a l'insalada o a la verdüra còta, specialment se la vûta giamò a fa pissà.

L' erba cüca la và mia bé per ce che gh'ha el mà de fidèch o ch'el patéss del mà de la préa (it.: calcoli) al fidèch e ai rèn.

DECOT : 2 gr. in 100ml. de aqua. Beven giò dü bicer al dé: a stumech vöi a la matina e a la sira. Per i gargarismi 5 gr. In 100ml. de aqua.

Risòt de erba cüca

350gr. de ris, 2 mansciat de erba cüca, 30 gr. de bütér, 2 cügian de oli, sà, pevèr, brö, furmai de grana grataa.

Fà sufrigg l' erba cüca tridada giò fina fina in de l' oli. Mèt dentèr el ris, fal insauré e cös 'dasi 'dasi 'me n risòt nurmal, cunt un cazzü (it.: mestolo) de brö per vòlta. Sistemà de sà e de pevèr e 'n quai minòt prema de tiral giò del föch cundé cun bütèr e furmai, rügà sò pulito, cuercià e lassà pusà 'n bot prema de servé.

Ocio! L' erba cüca la va minga fada cös in di pignàt de ràmm!!!

Bress malighet

Rob de cà

Salüdum ul termometer de quand serum piscinin



Ul mercüri liquid che gh'è in di termometer l'è periculus.

Gemò adess hin tanci che misüren pü la fever cunt ul termometer de 'na vòlta, e de che a poch se trueran gnanca pü del töt.

La Cumissiun Europea la metarà al band i termometer al mercüri de chì a quatr agn. La pruposta la fà part de un'iniziativa che la gh'ha in prugrama de dì basta ai esputaziun in Europa di rop che gh'han denter ul metal tossich per ul 2011 e de tiral via del tüt

in di laürà di omen per il 2020. La campagna cuntra ul mercüri l'è stada inviada la del Cumisari per l'ambient Stravos Diamas, che l'ha presen-taa un dossier sùra i pericui del metal liquid per la salüd di omen e de l'ambient. In particolar, ul dossier el parla di dagn caüsaa al sistema nervus e ai bagai che gh'han anmò de nass e la tendenza del mercüri a muntunass (it.: accumularsi) in de la catena alimentara.

E se se s'cepa ul termometer a mercüri?

In di termometer al mercüri gh'è ul mercüri elementar (de metal), anca se par strano, gh'è minga pericul de intussicaziun se se manda giò i gut de mercuri quand el se s'cepa in de la buca. Par cascìà fö ul mercuri del noster urganism l'è assee pacià cunt el maià ch'el gh'ha denter tanci fiber.

Ul mercuri l'è periculus s'el se cascia denter ai sbreggh (it.: ferite) o ai tai caüsaa del veder del termometer s'cepaa: s'el riva fin sota la pel in di muscui, tira in pee di infiamaziun lucai cunt anca suvrainfeziun de batteri e dunca ghe vör de fass vidè del dutur e, per cürass, tö gio i antibiotich. Se el resta per tant in di tessüü el provoca una sfilza d'intussicaziun.

Se un quai bagai tuca i gut de mercüri cunt i manit ferii l'è necessari fa isvelt a ciamà un center antiveneni.

Ul mercuri se pö no inalal perché l'è trop pes, ma gh'è de stà a l'öcc a minga aspiral cunt l'aspirapulver, che la scalda e fa vaporizzà ul medal. L'è mei duperà un bernasc.

Per trà via i termometer vecc e fà minga dagn a l'ambient gh'è de besogn de purtal in del speziee a tral denter in del cuntenidur induè che se tran denter anca medesin vecc.

Silvia Belinzuna



EL FURNÈL INSÜBRICH

... del Bress Malighet

PURSCÈL A LA FIAMINGA

Ingredient:

4 cutelèt de püscèl, mès chilu de póm renèt, ün bel pö de üsmerin, 1 bûcerin de brandy, oli, bütér,sal, pevèr.

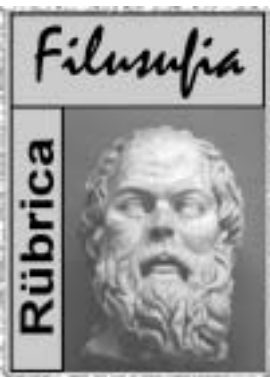
Batì bé i cutelet de purscel. Mundì l' üsmerin, mundìl giò e tridìl giò fin fin. Fì rusté in d'ün padelòt i cutelèt cunt oli, bütér e üsmerin tridaa.

Quand ch' i cutelet i arà ciapaa culur de töcc i part, trii fö del padelòt e cascii denter in d'üna téglia de furna, cuatii cunt el sò gras de cutüra e reguli de sal e de pevèr.

Cascii dentèr in del furna a fiama bassa per vint minòt. Intanta peli i pom e fii giò a fet per la lunga; pö metì insèma i póm a i cutelèt, sbrufi cunt el brandy e cascii dentèr amò in furna per alter vint minòt cunt üna guta de aqua, se necessari.

Sistemì i cutelèt in söl piat de purtada cunt i pom inturna e 'n quai ramet de üsmerin e servi bel còld.

Buna paciada!



Aristofan e i libèr söl Socrat

El Socrat l'ha mai scrivüü negót. Töt chel che sem de lü l'è staa scrivüü di alter. In del 423 i.C. l'Aristofan (scritur de teatèr) el tra in scèna a Aten la cumedia i "Nigùl" indue el Socrat la fa de padrun e l'è

cunsideraa cumpagn de 'n fisèch e de 'n sufista, maestèr indel cascìà bal. Ma de cuntra di alter sufista, el Socrat l'eva atenies, sichè i scritùr de teatèr la ciapaven a mudèl de malnat ch'el vureva trà a gamb per ari l'urden pulitech, social e religius.

In di "Nigùl" el Socrat l'è a cap de 'na scòla ciamaada per schers "El Pensatoì" indue, per l' Aristofan, i stüdi de fisege e aritmetega i porten el Socrat a la gianda che i vegg divinità i gh'hen mia, ma che el post so de lur l'han ciapaa i nigul, el stralösc...

Per de piö el Socrat l'insegna anca a met de frunt discurs cuntrari in tra de lur e a fà in manera che chèl ch'el par püssee debul el gh'abie resun del püssee fort. Iscé un fiö el se cred in duer (e in scèna le fa del bun) de picagh al so pà. Propi i dü facc del Socrat di "Nigùl" (ateismu e curuziun di minuren) i deventaràn indel 399 i cap de 'cùsa per el so prucès. La nas la quistiun del cunfrunt del filosofè cunt la so cità de lü e de la decisiun se restà lé o nan. La prima idea l'è stada chela de lassà perd la pulite-

ga: sübet despö la mort del Socrat, tanci sò scular, e tra chesti el Platon, per pagüra de 'nda-ch de mes anca lur, i se scunden a Megera, zità nemisa de Aten, per specià de turnà a fa pulitega un duman.

La mira principala di liber söl Socrat scrivüü di so scular de lü, l'è de fa nà in acqua i acüs e per fa quest i even übligaa a destaci el maestèr di alter cervelun chi l' even scunfundüü cumè l' Aristofan.

Propi adess la ven föra la nöa figüra del Socrat e de la so vita filosofega; anzi l'idea de filosufia la nas propri in relaziun al Socrat.

De chel che l'è staa scrivüü söl Socrate el ghè rüaa poch o negot, sichè sem in di petul per cercà de capé se a cüntala sò giüsta l'è el Platon o 'l Senòufunt: vün di dü i a sparà trop gros. Iscé però la quistiun l'è malmetüda perchè nisün l'ha mai pensaa de scif la biugrafia del Socrat, ma parlà del raport so de lü insemi al maestèr. El Platon, presemi, el vureva fa vègné a có l' insegnamént del Socrat e nà a la gianda de chel ch'el vör dé el filosofè, invèci el Senufunt el presenta un mudel de vita bun per töcc, sciur e puaret.

Anca a metela cume el se vör, el s'embat semper de fà del Socrat 'n omen föra del témp. Dunca i scritur i pudeven permetes de minga stà ai menat del Socrat ma vardach al so messacc da tanci cantun.

Bress Malighet

CULABURA A LA "LA VUS"

La Vus l'è el giurnal de la gent d'Insübria, e per la gent d'Insübria. La Vus la gh'ha bisogn de la sua gent. Se anca ti te vöret dà vus a la nosta tera scrif insemma de nün!

Per info:
vusinsubria@libero.it
339-6855147

RECLAM IN SÜ "LA VUS"

El nost giurnal el vif de abbonament e del laurà de un rosc de volontari. Adess innanz anca ti te pödet fa vergot per fa vif "La Vus".

FICCIA UN SPAZI PÜBLICITARI

Se te seet interessaa ciama töt i cundiziun a la nosta segreteria:
vusinsubria@libero.it
339-6855147

LA VUS DE L'INSÜBRIA

"L'assuciaziun cultürala La vus de l'Insübria l'è furmada de studius, ricercadur e passiunaa, de temp impegnaa in de la descuerta e in de la prumuziun da la cultüra de l'Insübria, chel teritori in duè che se dovren i variant lucai de la lengua insübrica, ciamada anca lumbard ucidentale".

Abunament

Per vegh el giurnal a cà e perd minga gnanca vün di quater nümer versa 10 euro sura el cunt curent postal n°

59989681

Intestaa a "La Vus de l'Insübria"
Per info:
servizi abbonament "La Vus de l'Insübria"
vusinsubria@libero.it ; 339-6855147

Curs de lengua

Per chi che vör cugnuss l'atività didatica de insegnament de la nosta lengua o el gh'ha intenziun de tirà in pee un curs de insübrich in del so paes, el gh'ha de metes in cuntat cun la nosta segreteria urganizativa.



Per infurmaziun püssee detaiaa :
duttur Paul Antugnel, 338-3336373



Me i grand i ca-
pissi mia! La no-
sta lengua l'è in-
scì bela! P e r c h è
süten a
p a r l à
dumà ta-
lian??
Mah!

Cara gent, uramai l'hem dii tanci volt, ma hin mai assee per tagné a ment che, per fà vif la nosta lengua, gh'hem dumà de parlàla. In di agn hem vest che anca i maderlengua talian, se la vören sül seri, pöden imprend a parlà l'insübrich. Inlura, el diventa amò püssee impurtant, parlagh ai nost fiö per sùt a fà vif la nosta lengua e un toch de la nosta storia.

Azienda agritüristega "La Selvaggia"

Cuntrada S.Maria, località Sumana - Mandel (LC)
338-1740083 ; la_selvaggia@libero.it
Avert tüt l'ann - Piat rüstegh e tradiziunai



Nòtt e Dì
Bèv Paccia e Divertiss

Avert tücc i dì di 7 ur de sira ai 2 ur de nocc
Piazza Insübria, Milan 02-45480040
www.nottedi.com antonella@nottedi.com

TERRAINSUBRE

Se te seet interessaa a liber e rivist che parlen de la storia celtega e lungubarda, a l'Insübria e a la Lombardia, al federalismu, a la bataia anti-mundialista e a la difesa di identità etnich e pupular, passa scia in de nüm!

Tera Insübra – Sed de Vares
cuntrada del Frascun (via Frasconi) 4
(Zona Biüm) - 21100 Vares (VA)
Tel/Fax 0332/286542
posta lettronega:
terra.insubre@galactica.it

Tera Insübra – Sed destacada de Mar-
cal
cuntrada del Jacini (via Jacini) 134
20010 Marcal (MI)
Tel. 348.2418790 - 348.2418791
E-mail: terra.insubre@virgilio.it



www.terrainsubre.org

bRIANZE

www.brianze.it

Brianze l'è un periodich de cultüra ch'el cunta sü cunt un lenguagg e un pünt de vedüda diferent, la varietà d'esperienz, de valor, de pruget e d'iniziatif che ch'han faa e fan la storia de la Brianza. El rutucalch, vegnüü al mund in de la primavera del 1998, la mandum inturna in 180 cumün, de Munscia fin'a Erba, del Seves a l'Ada. La redaziun l'è furmada de 'na vintena de personn d'estraziun cultürala diferenta che lauren a gratis insemma de nüm.

Brianze - cuntrada di mulin (via mulini)
4 - Briusch / Briosco (MI) – telefon e
fax 0362.95589 – e.mail:
redazione@brianze.it

